

‘De paard kijkt naar ons’

Hoelang heeft het lidwoord *het* nog?

Volgens deskundigen zou het heel goed kunnen dat het lidwoord *het* de komende eeuw uitsterft. Dat maakt vast niemand van ons mee, maar wie goed oplet, kan de voortekenen herkennen. Marieke Kolkman legde haar oor te luisteren. Zal *het* echt verdwijnen? Hoe kon het zover komen? En hoe erg is het?

Marieke Kolkman

“Paat!” “Ja, een paard hè.”
“Paat! Paat!” “Hé kijk, de paard kijkt naar ons.”

Een blonde jonge vrouw wijst het weiland in. Ze kijkt naar haar zoontje, dat in het kinderstoeltje voor op de fiets zit. Tussen hen in zoemt heel zacht het onzichtbare elektrische veld dat de wei omheint. Het is het jaar 2137.

Wacht eens even, zei de móéder nou ‘de paard’? Een volwassen vrouw die haar kind uitdrukkelijk leert dat *paard* een *de*-woord is? Zou het binnen afzienbare tijd werkelijk zover kunnen komen? We kunnen in ieder geval wel stellen dat het lidwoord *het* in zwaar weer verkeert.

■ VERGISSEN

Het begint al bij de peuters. Kinderen die Nederlands leren, hebben een voorkeur voor *de* als lidwoord. Ze beginnen met praten zonder lidwoorden, en als ze die op een gegeven moment wél gaan gebruiken, zeggen ze veel te vaak

de. ‘De poesje’, ‘de boek’, ‘de paard’: op driejarige leeftijd gebruiken kinderen nog bijna geen *het*. Tegen de tijd dat ze vijf zijn, is het overmatig gebruik van *de* flink afgenomen, al vergissen ze zich nog bij een derde van alle *het*-woorden en komt er toch een *de*. Zelfs van zevenjarige kinderen, die toch bijna perfect Nederlands spreken, kun je nog niet zeggen dat ze *het* als lidwoord volledig onder de knie hebben. De Amerikaanse sociaal psycholoog Roger Brown formuleerde in de jaren zeventig de voorwaarde dat woorden pas echt verworven zijn als ze worden gebruikt in ten minste negentig procent van de taalsituaties waarin dat moet. Dat halen veel zevenjarige nog niet. *Het* is dus blijkbaar moeilijk te leren.

Drie Nederlandse taalwetenschappers die dat onderzochten, Elma Blom, Daniela Polišínská en Fred Weerman van de Universiteit van Amsterdam, bogen zich over de verwerving van lidwoorden bij volwassenen en kinderen

die Nederlands als tweede taal leren. Hun proefpersonen maakten net als de jonge Nederlandse kinderen veel fouten met de lidwoorden en gebruikten veel te vaak *de*. Dat *het* voor niet-moedertaalsprekers een van de verraderlijkste elementen van de Nederlandse taal is, komt doordat de taal nauwelijks aangrijpingspunten geeft om te weten of een woord *de* of *het* krijgt. Je leert het alleen door het erin te stampen.

■ DOEMSCENARIO

Maar het gebrek aan houvast is niet de enige mogelijke reden dat *het* zo moeilijk te leren is. Het Nederlandse *het* fungeert behalve als lidwoord ook als onbepaald en persoonlijk voornaamwoord (bijvoorbeeld in ‘Het is vies weer’). Dat kan voor verwarring zorgen, omdat *het* dus op verschillende manieren voorkomt in de taal die taalverwerwers horen. Recent onderzoek van de Amsterdamse taalwetenschappers Aafke Hulk en Leonie Cornips suggereert dat kinderen *het* als onbepaald voornaamwoord al correct gebruiken als ze vier zijn. Dat is veel vroeger dan bij *het* als lidwoord. De onderzoekers denken dat dat komt doordat er in de taal die kinderen horen veel minder voorbeelden voorbijkomen van woorden die *het* als lidwoord krijgen dan van *het* als voornaamwoord.

Bovendien zijn er cijfers die bevestigen dat *het*-woorden schaarser zijn dan *de*-woorden. Vijftien jaar geleden onderwierp Jos van Berkum (nu hoogleraar discourse, cognitie en communicatie aan de Universiteit Utrecht) een enorm tekstbestand aan een analyse. Het ging daarbij om een database met meer dan 130.000 Nederlandse woorden, gebaseerd op een zogeheten corpus van 42 miljoen woorden uit allerlei teksten. Toen bleek dat slechts ongeveer een kwart van alle zelfstandige naamwoorden onzijdig is.

En als klap op de vuurpijl komt *de* als lidwoord niet alleen veel vaker voor, het wint zelfs terrein. De nieuwe woorden die het Nederlands tegenwoordig vooral uit het Engels overneemt, krijgen in principe allemaal *de* als lidwoord: *de database*, *de feedback*, *de talkshow* – al zijn er wel uitzonderingen, zoals *het assignment* en *het copyright*. Dat betekent dat

het aandeel *het*-woorden in het Nederlands langzaam aan het dalen is – wat wordt ondersteund door recentere cijfers uit het Corpus Gesproken Nederlands. Dat is een verzameling, aangelegd in de periode van 1998 tot en met 2004, die bestaat uit zes miljoen woorden uit het dagelijkse, mondelinge taalgebruik; *het* komt daarin nog maar in één op de vijf gevallen als lidwoord voor. Het gevolg is dat kinderen *het* nog minder vaak horen en nog meer problemen krijgen met de verwerving. En dan kom je uit op een doemscenario: ze leren het helemaal niet meer en langzamerhand zal het lidwoord *het* verdwijnen.

■ ONZINNIG

Zou dat erg zijn, als zo'n lidwoord komt te vervallen? “Van mij mag *het* verdwijnen”, reageert Hans Bennis, directeur van het Meertens Instituut en hoogleraar taalvariatie aan de Universiteit van Amsterdam, koel aan de telefoon. “Een paar honderd jaar geleden had het Nederlands een systeem dat compleet was, net als het Duits, met naamvallen en bijvoeglijke naamwoorden die werden verbogen volgens het geslacht van het zelfstandig naamwoord. Dat systeem is nu nagenoeg verdwenen. Je moet voor ieder woord apart leren of het onzijdig is of niet. *Het huis* wel, *de woning* niet. Het onderscheid tussen onzijdige en niet-onzijdige woorden is tegenwoordig totaal onzinnig.”

Volgens Bennis zitten alle Germaanse talen in een proces waardoor het geslachtsonderscheid langzaam verdwijnt. In het Duits is die ontwikkeling nog nauwelijks begonnen, het Nederlands maakt al geen onderscheid meer tussen mannelijke en vrouwelijke zelfstandige naamwoorden – althans: het Nederlands dat in Nederland wordt gesproken; in Vlaanderen ligt het anders. En het Afrikaans en het Engels hebben helemaal geen onzijdig lidwoord meer.

De vraag waarom talen veranderen, vindt Bennis hetzelfde als vragen waarom de bananen krom zijn, maar hij wil er wel over speculeren. Het lijkt erop dat er een relatie is tussen hoeveel mensen een taal als tweede taal leren en de afname van bepaalde taalelementen zoals geslachtskenmerken. Met andere woorden: misschien speelt het feit dat niet-moedertaalsprekers hun lidwoorden niet goed leren ook nog mee in het verdwijnen van het lidwoord *het*.

Bij de wei stapt de jonge vrouw weer op haar fiets, zich van geen kwaad bewust. Ze weet niet beter. Iedereen zegt in 2137 ‘de paard’ alsof het de normaalste zaak van de wereld is. ■